

ПОБУТ ТА ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ у 1960-х – середині 1970-х років

У статті подається характеристика побутових умов студентства Київського університету, форми його участі у культурному та спортивному житті, а також досліджується рівень матеріального забезпечення.

Ключові слова: Київський університет, студентство, побут, стипендія, спорт, культурне життя.

Студентство – одна з найбільш вразливих груп населення, яка дуже гостро відчуває економічні та політичні зміни в суспільстві, оскільки стоїть на шляху утвердження самостійної, професійної та економічно незалежної особистості. В студентські роки формується світогляд, переконання, характер, які визначають шлях людини на все подальше життя.

Побутова історія майже не цікавила істориків радянського періоду і, хоча в умовах незалежної України склались сприятливі умови для її розвитку, ситуація фактично не змінилась. Дослідники вкрай мало звертались до вивчення щоденного життя студентства, хоча саме через матеріально-предметний простір людини твориться емоційно та цілісно насичена історія, яка дозволяє скорегувати традиційні погляди на певні конкретно-історичні проблеми. Абсолютно недослідженою є проблема повсякденного життя студентів, у тому числі й Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка у 1960 – 1970-х роках, на які припадає часткове послаблення адміністративно-командних методів управління державою, великомасштабні реформаційні заходи в соціально-культурній сфері, складні й суперечливі процеси десталінізації радянського суспільства.

Цінним джерелом для розуміння змін в побуті, матеріальній культурі, дозвіллі студентів Київського університету в радянську добу є праця "Київський університет за 50 років радянської влади"¹. Важливою групою джерел є також матеріали періодичної преси, які дозволяють глибше зануритись у життя студентів, відчути їх проблеми та радощі. Університетська газета "За радянські кадри" (з 1967 р. "Київський університет") надає багатий фактичний матеріал і допомагає дослідити життя студентів в той період. Значний обсяг матеріалу стосовно реалій студентського повсякдення був напрацьований в соціологічних нарисах та узагальнюючих працях Л.Рубіної "Советское студенчество"² та Г.Журавльова "Свободное время молодежи"³, Л.Вітрука "Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР"⁴, В.Вовка "Побут та дозвілля міського населення України в 50 – 80-х рр. ХХ століття"⁵.

Мета даної статті полягає в дослідженні особливостей побуту студентів Київського університету, аналізі рівня їх матеріального добробуту, розкритті сутності основних напрямків культурного життя студентів, їх участі у художній самодіяльності університету, спортивних секціях.

За радянських часів величезного значення у вихованні студентів влада надавала підвищенню рівня громадській активності. За радянською концепцією виховання молоді студент обов'язково мав брати участь в культурному та спортивному житті, щоб розвивати свої духовні потреби, бути фізично сильним та здоровим⁶. Ці настанови сумлінно виконувались у Київському університеті. Кількість учасників художньої самодіяльності університету постійно зростала, чому сприяла робота по залученню до неї студентів, яка носила "добровільно-примусовий" характер. В культурно-виховній роботі КДУ в 1960 – 1970-ті роки вдалось досягти значних успіхів. На факультетах регулярно проводились "Дні цікавих зустрічей". Про одну з них на сторінках університетської газети захоплено згадував студент II курсу факультету журналістики

М.Балтянський: "На зустрічі з третьокурсниками філологічного факультету Юрій Збанацький відповів на численні питання. Письменник поділився цікавими думками про Юрія Яновського, розповів про свою роботу над новою книгою "Патріоти", яка складалася з трьох частин. На закінчення зустрічі студенти подарували письменникові книгу "Історія Київського університету"⁷. В університеті регулярно організовувались клуби веселих та винахідливих, студентські "Вогники", працювали гуртки та студії художньої самодіяльності. Лише при клубі університету функціонувало 11 таких студій. За ініціативи відомого українського художника Л.М.Стиля в університеті була створена студія образотворчого мистецтва, у роботі якої невдовзі після заснування брали участь 50 студентів. Учасники займались малюванням, знайомились з різними художніми школами, відвідували музеї, проводили зустрічі з митцями тощо⁸.

У загальноуніверситетських студіях брали участь понад 500 осіб. Талановита молодь займалась фотографією, написанням кіносценаріїв, літературною творчістю. В лютому 1961 р. в університеті відкрився Клуб любителів музики. Заняття проводились два рази на місяць. Любителі музики збирались в залі клубу, слухали грамзаписи, дізнавались про цікаві факти з життя артистів і композиторів, з історії вітчизняної та зарубіжної музики⁹. В КДУ існували такі творчі колективи, як народний фольклорно-етнографічний ансамбль "Веснянка", хорова капела "Дніпро", інструментальний ансамбль "Пролісок", народний ансамбль "Молодість", естрадний оркестр. Їх учасники виступали з концертами у колгоспах, великих містах Радянського Союзу¹⁰. До речі, ансамбль "Веснянка" й досі діє в Київському університеті. Він був створений за ініціативи лаборанта геологічного факультету Володимира Нероденка у 1957 році. Тоді ж вперше "Веснянка" виступила на університетському огляді художньої самодіяльності в композиції "Ніч під Івана Купала", а вже 8 березня 1958 року комітет комсомолу Київського університету ухвалив рішення про створення фольклорно-етнографічного ансамблю.

У радянський період керівництво університету намагалось розвивати молодь не лише духовно, а й фізично. Студентам всіляко наголошували на тому, що потрібно щоденно викроювати час для фізичного самовдосконалення, використовуючи і так звані вільні години під час відпочинку, свят тощо. Протягом 1960 – 1970-х років в Київському університеті проводилась активна робота по створенню і обладнанню спортивних майданчиків і стадіону при навчальних корпусах і гуртожитках. У зимовий час організовувались лижні бази, облаштовувались ковзанки. Керівництво університету залучало студентів до занять спортом. В КДУ діяло 25 спортивних секцій¹¹. Великою популярністю користувались секції спортивної гімнастики, легкої атлетики, лижного спорту, волейболу, баскетболу, бадмінтону, тенісу, греблі, плавання, стрілецького спорту, футболу, веломотоспорту.

Фізичним вихованням та спортивною роботою в університеті керувала кафедра фізичного виховання та спортивний клуб "Буревісник", який входив до складу загальносоюзного добровільного спортивного товариства "Буревісник", створеного у 1957 році. Це товариство об'єднувало студентів всіх вузів міста, республіки і Радянського Союзу. В університеті культивувалось понад 22 види спорту¹². Щорічно весною проводились спартакиади. Кількість їх учасників з кожним роком збільшувалась. Це була свого роду підготовка до серйозніших змагань регіонального та всесоюзного масштабів. Крім того, студенти мали унікальну можливість зустрічатись з зірками вітчизняного спорту, наприклад, з футболістами київського "Динамо". У передвихідні, вихідні і святкові дні профспілки організовували для студентів і викладачів кроси, масові гуляння по Голосіївському парку¹³.

У цілому спортивно-масовими заходами було охоплено 7000 студентів. Профспілкова організація на період літніх канікул багато працювала над проведенням спортивних заходів. З цією метою у 1958 році було створено університетський спортивно-оздоровчий табір "Мрія" у с. Плюти Обухівського району Київської області, один з перших такого типу в Україні. З кожним роком кількість відпочиваючих у ньому збільшувалась. Якщо в рік створення табір прийняв 306 осіб, то в 1965 р. – 1321¹⁴. У "Мрії" був радіовузол, бібліотека і кіноустановка. Щорічно проходили туристські зльоти студентів вузів Київської області, під час якого проводились змагання зі спортивного орієнтування. У зльоті також брали участь студенти вузів інших областей УРСР. Цей захід завжди збирав велику кількість учасників та вболівальників¹⁵. Треба констатувати, що туристичний рух у Київському університеті був на високому рівні, особливо у 1960-х роках. Також для студентів щороку організовувались виїзні навчальні практики в

рамках учбового процесу, під час яких вони мали можливість знайомитись з різними регіонами і республіками СРСР. Колишній студент, нині професор історичного факультету, М.І.Гладких згадував, що в університеті працювала туристична секція, яка розташовувалась на четвертому поверсі географічного факультету. Крім того, існували археологічна та виїзні практики до Москви, Ленінграда, Львова, в республіки Прибалтики. "Оці практики давали нам можливість знайомитись з великою країною Радянською"¹⁶.

Щодо житлових умов студентів, то вже в 1960-х роках помітними стають позитивні тенденції. Так, протягом 1960 – 1970-х років в Київському університеті було збудовано три студентських гуртожитки. Проте житлово-побутові умови ще мали ряд недоліків. На партійних зборах неодноразово наголошувалось, що в гуртожитках Київського університету немає ані їдальні, ані буфету. В кімнатах не вистачало тумбочок та інших необхідних меблів. Особливо складне становище було у гуртожитку № 7, оскільки тут не вирішеними залишались проблеми з опаленням та водопостачанням. Крім того, існували труднощі й з транспортом. Рідко ходив автобус маршруту № 38, через що студенти з гуртожитків № 6 та № 7 часто запізнювались на заняття¹⁷.

У 1965 році став до ладу новий університетський гуртожиток № 9 по вул. М.Ломоносова. Із захопленням згадував про це студент першого курсу факультету журналістики Г.Мороз: "Уже сутеніє ... Вхід до гуртожитку – наче до сучасного кафе. Різнокольорові кахельні плитки сплелися в чудовому візерунку і радують око, запрошують увійти. Високий, просторий вестибюль. Широкими сходами піднімаюсь зверху на поверх, йду яскраво освітленим коридором. Справа і зліва в кімнатах вирує життя. Куди б це зайти! Та хіба неоднаково! Адже скрізь новосілля. Стукаю в перші –ліпші двері, заходжу до кімнати... Тут живуть студенти – першокурсники юридичного факультету. В кімнаті багато світла, складані підвісні ліжка. Вільного місця чимало. Ця кімната – на трьох, а та, що поруч – на чотирьох чоловік. Отже – сім чоловік в одному номері. До їхніх послуг – шафа для зберігання продуктів, шафи для одягу, душ, туалет тощо"¹⁸. Зазвичай в кожній кімнаті проживало чотири студенти, іноді – 3 або 5. Для навчання в гуртожитках були створені читальні зали, або, як їх тоді називали, "Ленінські кімнати". Гуртожитки будувались коридорного та блокового типу. На кожному поверсі були дві кухні, по одній на кожне крило. Студенти суворо слідували за порядком в кімнатах та збереженням майна. Інтер'єр був простим: ліжка, шафи і стіл. У 1960 – 1970-х рр. майже щорічно організовувались конкурси на кращу кімнату, кращий гуртожиток та організацію побуту студентів. Метою конкурсів було поліпшення ідейно-виховної роботи, санітарного стану та роботи по самообслуговуванню в студентських гуртожитках. Організація і керівництво всією роботою, яка була пов'язана з конкурсом, здійснювалась на кожному факультеті комісією в складі голови профбюро, члена партбюро та секретаря комсомольського бюро. Кращою кімнатою могла стати та, де були дружні відносини між мешканцями, зразкові умови побуту, дбайливе ставлення до умеблювання тощо. Колектив гуртожитку, який займав перше місце, отримував премію у розмірі 100 карбованців, за друге місце – 60 карбованців, за третє – 40 карбованців. Переможці конкурсу на кращу кімнату нагороджувались цінними подарунками¹⁹. Але становище в гуртожитках залишалось далеко не ідеальним, і окрім перелічених вище проблем, існували й інші негаразди. Зокрема, часто читальні кімнати в гуртожитках були зачинені або заселені сімейними студентами, в них не було необхідних меблів. Траплялись прикрі випадки, коли студенти вибивали шибки, виводили з ладу сантехніку, псували меблі. За гуртожиток платили відразу за рік. Річна плата в 1970-х роках становила 28 – 30 крб.

У гуртожитках вирувало і культурне життя. Іноді в гості до студентів приходили викладачі і в ленінських кімнатах організовували цікаві бесіди на літературні, мистецькі теми тощо. В.М.Мордвінцев, нині завідувач кафедри історії Росії, професор історичного факультету, згадував, що кожна кафедра намагалась запросити відомих особистостей в гуртожитки. Зазвичай такі зустрічі відбувались раз на семестр. Зокрема, студентів відвідували Дмитро Гнатюк, Іван Драч та інші. Часто для пропаганди серед молоді здорового способу життя в гуртожитках проводились спортивні спартакіади. Часто суботніми вечорами в гуртожитках організовувались танці²⁰.

Для розуміння повсякденного життя студентів важливою є інформація про їх фінансове забезпечення. Матеріальні статки студентів складалось з виплачуваних державою стипендій,

матеріальної допомоги рідних, коштів, які студенти заробляли, виконуючи тимчасову роботу (участь у будівельних загонах, репетиторство тощо). У 1960-х роках студенти вузів на 1 – 4 курсах отримували стипендію у розмірі 28 карбованців, на 5 – 6 курсах – 33 карбованці, підвищена стипендія становила приблизно 40 крб.²¹.

Середньомісячний бюджет понад 30 % студентів складав у 1973/1974 н. р. 40 крб.; більше половини студентів мали в своєму розпорядженні від 40 до 70 крб., близько 14 % – більше 70 крб. У 1970-х роках стандартна стипендія вже становила 40 карбованців, підвищена – 50, Ленінська стипендія – 100. Останню отримували відмінники навчання які брали активну участь в громадському житті.

Отже, радянські стипендії не були "копійками, які завалились в кишені". На стипендію в 35 – 40 крб. можна було прожити, якщо враховувати, що обід в їдальні коштував 70 – 80 коп., булочки – від 7 до 12 коп., пляшка кефіру – 30 коп., літр молока – 32 коп. і т.д. Проте треба зважати й на те, що не всі товари можна було вільно купити в магазинах. У 1960 – 1970-ті рр. люди подовгу вистоювали в чергах по товари або ж купували їх за завищеними цінами в перекупників. В означений період харчування жителів міст поліпшувалося, однак у державній торгівлі були частими перебої у постачанні багатьох харчових продуктів: м'яса, молока, кондитерських виробів тощо. Нестача харчових продуктів в Україні пояснювалась і тим, що значна їх кількість вивозилася за межі республіки. Виявлено, що в республіці вироблялось і продавалось населенню вдосталь спиртного, а антиалкогольні кампанії, через їх половинчастість та непослідовність, були безрезультатними і призводили до зростання самогоняріння²³. Така ситуація сприяла тому, що деякі студенти зловживали алкоголем, оскільки він був доступним і порівняно дешевим.

Студенти, які хотіли зекономити, готували їжу самостійно та споживали продукти, які їм передавали батьки. Професор історичного факультету, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки М.Г.Щербак згадував: "Обідали в їдальні, як правило, а снідали й вечеряли, то вдома. Чергували по черзі... яйця жарили та картоплю. Оце й основні. Плюс привозили банки із помідорами, огірками. І ото так ми й жили.." ²⁴.

Радянський період мав свої недоліки та переваги. З одного боку, студентська молодь зазнавала постійного ідеологічного впливу, з іншого – радянська освіта була безкоштовною, держава піклувалась про добробут студентства, залучала його до занять спортом, туризмом тощо. Безумовно, осмислення досвіду минулого дає змогу глибше пізнати історію, не повторити помилок, творчо використати його надбання для розбудови незалежної держави.

¹ Київський університет за 50 років радянської влади / ред. І.Т.Швець. – К., 1967. – 192 с.

² Рубина Л.Я. Советское студенчество. – М., 1981. – 200 с.

³ Журавлев Г.Т. Свободное время молодежи. – М., 1979. – 38 с.

⁴ Витрук Л.Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР. – К., 1986. – 183 с.

⁵ Вовк В.М. Побут та дозвілля міського населення України в 50 – 80-х роках ХХ століття: автореф. дис.... канд. іст. наук. – К., 2007. – 24 с.

⁶ Лисовский В.Т., Дмитриев А.В. Личность студента. – Л., 1974. – С. 27.

⁷ Балтянський Ю. Зустріч з письменником // За радянські кадри. – 1963. – 21 лютого.

⁸ Назаренко В. Існує така студія // За радянські кадри. – 1963. – 23 квітня.

⁹ Лисенко І. Клуб любителів музики // За радянські кадри. – 1963. – 27 лютого.

¹⁰ Київський університет за 50 років радянської влади. – К., 1967. – С. 27.

¹¹ Там само. – С. 63.

¹² Там само.

¹³ Там само. – С. 42.

¹⁴ Там само. – С. 60.

¹⁵ Сиромолотов Л., Мансур В. Туристичними стежками // За радянські кадри. – 1962. – 23 січня.

¹⁶ Записано автором від Гладких М.І. 1941 р.н., м. Київ.

¹⁷ Васильєва В. Обличчям до гуртожитків // За радянські кадри. – 1965. – 12 січня.

- ¹⁸ Мороз Г. В новому домі // За радянські кадри. – 1965. – 23 березня.
¹⁹ Олійник. С. Положення про конкурс // За радянські кадри. – 1965. – 2 квітня.
²⁰ Там само.
²¹ Недоступ Н. Нове про стипендії // За радянські кадри. – 1962. – 17 травня.
²² Рубина Л.Я. Вказ. праця. – С.163 – 165.
²³ Вовк В.М. Вказ. праця. – С.14.
²⁴ Записано автором від Щербака М.Г. 1953 р.н., м. Київ.

В статтє представлена характеристика бытовых условий студенчества Киевского университета, форм его участия в культурной и спортивной жизни, а также уровень материального обеспечения.

Ключевые слова: Киевский университет, студенчество, быт, стипендия, спорт, культурная жизнь.

The article presents a description of the living conditions of the Kyiv University students, forms of their participation in cultural and sports activities, as well as the level of financial security.

Keywords: Kyiv University, students, everyday life, scholarship, sport, cultural life.